

**De Nachtwacht
van de
Middel nederlandse literatuur**

Van Robert Castermans zijn ook verschenen:

Alles over vrouwen versieren, De beste versiertips, Deel 2

Lovematches, Alles over vrouwen versieren, Deel 1

Beatrijs, De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Elckerlijc in hedendaags Nederlands, De zedenleer hoe iedereen de zaligheid kan verwerven, Hoe ieder mens gedagvaard wordt om voor God rekenschap af te leggen

De blootsvoetse broeders (De bervoete broers) en Stout en Onbeschaamd (Stout ende Onbescaemt) in hedendaags Nederlands, En andere kluchten van de rederijkers

Karel en Elegast (Karel ende Elegast), De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Het esbatement van den appelboom (Het esbattement over de appelboom) in hedendaags Nederlands en andere kluchten van de rederijkers, Met een uitgebreide toelichting and with a summary in English of The Farce of the Apple Tree

De klucht Nu noch (Toe maar) in hedendaags Nederlands, andere kluchten, sproken en boerden, Onderbroekenlol in middeleeuwse literatuur en een pittige polemieek met prof. dr. Ludo Jongen

Lanseloet van Denemarken en De heks in hedendaags Nederlands, Een verkrachter of een verleider?

Granida van P.C. Hooft in hedendaags Nederlands, Met een uitgebreide toelichting

Salarisonderhandelen, De beste strategieën en tips voor een hoger salaris

Zie over deze boeken:

www.lovematches.nl

www.salarisonderhandelen.nl

en

www.bravenewbooks.nl/robertcastermans > alle boeken

Robert Castermans
en
Henri Castermans †

**De Nachtwacht
van de
Middel nederlandse literatuur**

**Een bloemlezing
van Middel nederlandse letterkunde
in hedendaags Nederlands**

Brave New Books
Amsterdam
2024

Copyright © 2024 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Vormgeving en omslag: xpressie – Arnoud Bernhard

ISBN: 9789465121215

NUR: 613, 620, 621, 622, 307 – mediëvistiek, Nederlandse taal en letterkunde algemeen, Literatuurgeschiedenis van de Lage Landen, Letterkunde, Toneel-, theater- en filmteksten, ook scenario's
Trefw.: bloemlezing, middeleeuwse letterkunde, toneel, verhalen, gedichten, Nederlandse literatuur

Afb. voorplat: Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606-1669):
Nachtwacht (1642), Rijksmuseum in Amsterdam

*In loving memory of
In liefdevolle herinnering aan*

*Riet Castermans-Janssen
13 november 1923 – 27 juli 1980*

*Fons Castermans
22 september 1925 – 3 april 2022*

*Henri Castermans
19 september 1950 – 18 september 2023*

Zie over Riet en Fons: [https://salarisonderhandelen.nl/
in-memoriam-fons-castermans](https://salarisonderhandelen.nl/in-memoriam-fons-castermans)

Zie over Henri: [https://salarisonderhandelen.nl/
in-memoriam-henri-castermans](https://salarisonderhandelen.nl/in-memoriam-henri-castermans)

INHOUD

Voorwoord	9
1. Karel en Elegast.....	11
2. Beatrijs	29
3. Lanseloet van Denemarken	42
4. De heks	63
5. Toe maar	67
6. Elckerlijc	86
7. De blootsvoetse broeders.....	122
8. Stout en Onbeschaamd	147
9. Het esbattement over de appelboom	170
10. Zonder geluk vaart niemand wel.....	200
11. Zeg nu eens wie de prijs gewonnen heeft.....	202
12. Dit gaat over de man die graag dronk.....	204
13. Over een man die in een kist verstopt zat	208
14. Over de man die twee vrouwen wilde.....	210
15. Over de dorpsbewoner en zijn vrouw.....	212
16. Het meisje met de mooie vlechtjes.....	214
17. Een boerde	216

18. Over een begijn, Een goede boerde.....	217
19. Dit gaat over de tanden.....	218
20. Wat een waanzin.....	219
21. Een boerde (als scheldlied)	221
22. Een boerde (als lofzang op de ideale vrouw).....	223
23. Over een goede daad van de duivel.....	225
24. Dit gaat over Heile uit Beersel, die drie mannen in de maling nam.....	227
25. Twee studenten als voorbeeld, Een goede boerde..	230
26. Over de wagen	233
27. Een goed beminde vrouw is een huis vol vrede	241
28. Tjee, hartje lief, wat stinkt je adem.....	245
29. Probeer zelf ook eens dit soort liefde.....	248
30. Het Egidius-lied / Het Henri-lied	254
31. Het Wilhelmus.....	259
Afbeeldingen.....	268
Noten.....	270
Bibliografie.....	276

VOORWOORD

Deze bloemlezing bevat de hertalingen van Middelnederlandse teksten die ik eerder in boekvorm heb gepubliceerd. Op verschillende plaatsen heb ik een stilistische verbetering aangebracht. Elf teksten verschijnen hier voor het eerst:

- *Zonder geluk vaart niemand wel*
- *Zeg nu eens wie de prijs gewonnen heeft*
- *Over een goede daad van de duivel*
- *Dit gaat over Heile uit Beersel, die drie mannen in de maling nam*
- *Twee studenten als voorbeeld, Een goede boerde*
- *Over de wagen*
- *Een goed beminde vrouw is een huis vol vrede*
- *Tjee, hartje lief, wat stinkt je adem*
- *Probeer zelf ook eens dit soort liefde*
- *Het Egidius-lied / Het Henri-lied*
- *Het Wilhelmus*

Van de teksten 27 t.e.m. 31 heb ik ook de Middelnederlandse versie opgenomen. Zo nodig licht ik teksten uitgebreid toe. Ook van *Een boerde* (als scheldlied en als lofzang op de ideale vrouw) heb ik het Middelnederlands weergegeven. De lezer die geïnteresseerd is in achtergrondinformatie over de teksten zonder toelichting, kan desgewenst mijn eerdere publicaties raadplegen.

Mijn keuze van de teksten is uiteraard betwistbaar. Belangrijke criteria waren literaire waarde, humor en ook scabreusheid. Vaak wordt gedacht dat de Middelnederlandse letterkunde voornamelijk bestaat uit ridderverhalen en stichtelijke teksten. Maar er zijn genoeg ronduit seksuele en seksueel getinte teksten waaruit blijkt dat de middeleeuwen bepaald niet 'braaf' waren. Dat waren ze niet in hun pennenvruchten en ook niet in het echte leven. De schuinste teksten in deze bloemlezing zijn mijns inziens *Over een begijn* en *Probeer zelf ook eens dit soort liefde*. De eerste tekst is ronduit pornografisch en nóg schunniger dan de tweede is amper mogelijk.

Het *Wilhelmus* behoort niet echt tot de middeleeuwse literatuur, maar heeft enkele rederijkerskenmerken en verdient extra aandacht als het Nederlandse volkslied.

Negen teksten (nr. 3, 4, 12, 13, 16, 17, 18, 19 en 21/22) zijn overgeleverd in het handschrift-Van Hulthem. Vanwege zijn rijkdom wordt het Hulthemse handschrift wel 'de Nachtwacht van de

Middel nederlandse letterkunde' genoemd.

Dit handschrift is vernoemd naar een vroegere eigenaar, mr. Karel van Hulthem (1764-1832). Momenteel bevindt het zich in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel onder signatuur 15.589-623. Het handschrift-Van Hulthem dateert van circa 1405-1408 en bevat 215 Middel nederlandse teksten (Castermans 2024c, p. 22).

Mijn hertalingen zijn niet per versregel, maar in doorlopend proza. De nadelen van een rijmvertaling ten opzichte van een prozavertaling zijn dat de verstaanbaarheid en de leesbaarheid minder zijn en dat door de rijm dwang van een rijmvertaling vaak woorden worden gebruikt die de betekenis niet goed weergeven, verouderd zijn of onnatuurlijk klinken. Vertalen is kiezen en ik kies voor een begrijpelijke en prettig leesbare prozatekst die de betekenis van de brontekst zo goed mogelijk weergeeft.

Prof. dr. Theo Meder dank ik heel hartelijk omdat hij zo vriendelijk was om op verzoek mijn hertaling *Over de wagen* van commentaar te voorzien. Uiteraard ben ik als enige verantwoordelijk voor de inhoud van deze tekst.

Omdat mijn oudste broer Henri Castermans er indirect voor gezorgd heeft dat dit boek er nu is, noem ik zijn naam op het omslag en de titelpagina.

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.lovematches.nl of www.salarisonderhandelen.nl

Rest mij je veel leesplezier te wensen!

Robert Castermans
Amsterdam, 18 september 2024

1. KAREL EN ELEGAST

Karel ende Elegast

Proloog (vs. 1-10)

Een waargebeurd verhaal, dat van a tot z waar is, kan ik u vertellen. Luister ernaar. Het was op een avond dat Karel ging slapen in Ingelheim aan de Rijn. Het hele land was van hem. Hij was zowel keizer als koning. Luister nu naar een wonder Gods, dat op waarheid berust. Wat de koning daar is overkomen, dat weten velen nog goed.

Drievoudig goddelijk bevel om te stelen (vs. 11-192)

Hij verbleef in Ingelheim en was van plan de volgende dag zijn kroon te dragen en een hofdag te houden om zijn roem te vergroten. Terwijl de koning lag te slapen, riep een engel hem toe, zodat hij wakker schrok van de woorden die de engel sprak. Hij zei: 'Edele man, sta op en doe snel uw kleren aan. Bewapen u en ga stelen, anders verliest u uw leven en uw eer. God is de Heer van het hemelrijk en Hij heeft mij opdracht gegeven om u dit te bevelen. (25) Als u deze nacht niet gaat stelen, zal het u niet goed vergaan. U zult sterven nog vóór de hofdag voorbij is. Zorg dat dit niet gebeurt en ga alstublieft stelen. Pak uw lans en schild, bewapen u, bestijg onmiddellijk uw paard en treuzel niet.'

De koning hoorde dit. Hij vond dit erg vreemd omdat hij niemand zag. Wat kon deze boodschap betekenen? Hij dacht dat hij het in zijn slaap gehoord had. Daarom trok hij zich er niets van aan en dacht aan iets anders.

De boodschapper, de door God gestuurde engel, zei op boze toon tegen de koning: 'Karel, sta op en ga stelen. Van God moet ik u dit uitdrukkelijk bevelen, anders zult u uw leven verliezen.' Na deze woorden zweeg hij.

Omdat de koning erg geschrokken was, (50) riep hij: 'Welk ongeluk treft mij! Wat heeft dit wonder te betekenen? Is het een zinsbegoocheling die mij kwelt en mij dit wonderlijke bevel geeft? Ach, Heer in de hemel, wat voor nut heeft het voor mij om te gaan stelen? Ik ben zo rijk! Er is niemand op aarde, noch koning noch graaf, die zo rijk is aan goed als ik of hij moet mij onderdanig zijn en mij dienen. Nergens vindt men een land dat zo groot is als het mijne. Het land is helemaal van mij als keizer, van Keulen aan

de Rijn tot aan Rome. Ik ben de vorst en mijn vrouw is de vorstin van de onstuimige Donau in het oosten tot aan de zee in het westen. Daarnaast bezit ik nog veel meer, Galicië en Spanje, dat ik eigenhandig heb veroverd. (75) De heidenen heb ik daar verdreven zodat het hele land van mij werd. Waarom is het dan nodig om te gaan stelen als een armoedzaaier? Waarom gebiedt God mij dit? Ik ga liever niet tegen Zijn gebod in. Wist ik maar dat Hij het mij beval. Ik kan het nauwelijks geloven dat God mij de schande toewent dat ik zou gaan stelen.' Terwijl hij zo lag te peinzen en maar bleef piekeren, werd hij een beetje slaperig zodat hij zijn ogen sloot.

Toen zei de engel van zojuist: 'Koning, als u Gods bevel in de wind slaat, bent u verloren. Het zal u uw leven kosten.' De engel uit het hemelse paradijs zei: 'Koning, wees wijs, ga stelen als een dief, omdat God het wil.' Met deze woorden ging de engel weg en Karel sloeg een kruis vanwege al het wonderlijke dat hij had gehoord.

(100) 'Een bevel van God wil ik niet negeren. Ik zal gaan stelen, ook al is dat een schande, zelfs al word ik ervoor opgehangen. Toch had ik veel liever gehad dat God mij alles had afgenomen wat ik van Hem in leen heb, zowel mijn burchten als mijn rijk, behalve mijn wapenrusting. Ik zou dan aan de kost komen met schild en lans als iemand die arm is en een onzeker bestaan leidt. Dat zou ik veel liever willen dan dat ik gedwongen word om nu onmiddellijk te gaan stelen. Gaan stelen of Gods genade verliezen. Moge Hij me nu bijstaan. Ik wou dat ik niet hoefde te gaan stelen, ook al zou het me zeven stenen burchten aan de Rijn kosten. Hoe kan ik deze schande verklaren aan de ridders en de heren (125) die hier in het kasteel verblijven? Hoe moet ik uitleggen dat ik in deze donkere nacht alleen, zonder hulp, ga rijden in een landstreek die mij geheel onbekend is?'

Na deze gedachten maakte koning Karel zich klaar om te gaan stelen en deed zijn kostbare wapenrusting aan. Hij legde zijn wapenrusting, de beste die iemand ooit gezien had, altijd naast zijn bed. Toen hij zich zo bewapend had, liep hij door het paleis. Er was geen slot of deur die hem tegenhield. Ze waren voor hem geopend. Hij kon gaan en staan waar hij maar wilde. Er was niemand die hem zag, want iedereen lag te slapen als een roos, zoals God het wilde. Dit deed Hij vanwege de gehoorzaamheid van de koning. Gods hulp stond hem ter beschikking. (150) Toen hij de slotbrug was overgegaan, sloop hij naar de stal omdat zich daar zijn paard en paardentuig bevonden. Zonder aarzelen zadelde hij zijn prijzenswaardig paard en besteeg het. Toen hij bij de poort kwam aangereden, zag hij de wachtloper en de poortwachter. Zij beseften niet dat hun heer met zijn schild vlak bij hen was. Zij sliepen vast, zoals God dat wilde. De koning steeg van zijn paard en opende de

vergrendelde poort. Hij leidde zijn paard naar buiten zonder enig gerucht te maken.

Toen ging koning Karel weer in zijn zadel zitten en zei: 'God, zo waarlijk als U naar de aarde bent gekomen om als Zoon en Vader iedereen te verlossen die Adam in het verderf had gestort en allen die na hem werden geboren, (175) zo waarlijk als U Zich liet kruisigen nadat de Joden U hadden gevangengenomen – zij staken U met een lans, sloegen U en schepten daar genoeg in – en U, Heer, deze bittere dood onderging om ons uit de nood te helpen, waarna U het voorgeborchte openbrak, en zo waarlijk als U Lazarus, die in zijn graf lag, liet opstaan uit de dood en van stenen brood maakte en van water wijn, zo moge U mij beschermen in deze duistere nacht en mij Uw macht openbaren. Ootmoedige God, almachtige Vader, tot U wend ik mij volledig.'

Ontmoeting met de zwarte ridder (vs. 193-383)

Koning Karel dacht erover na waar hij het beste naartoe kon gaan om met stelen te beginnen. Die edele man reed een woud in, niet ver daarvandaan. Toen hij daar kwam aanrijden, (200) scheen de maan vol en helder. De sterren straalden aan de hemel. Het weer was helder en mooi.

'God,' dacht de koning, 'ik was erop gebrand om dieven te vervolgen waar ik ze ook te pakken kreeg. Zij stelen met list en bedrog van mensen hun eigendommen. Maar nu kan ik wel begrip opbrengen voor hen die leven van diefstal. Ze weten dat ze hun leven en bezittingen verliezen als ze gepakt worden. Ze worden opgehangen of onthoofd of ze sterven een nog ergere dood. Hun angst is vaak groot. Nooit zal het me meer gebeuren dat ik iemand vanwege een kleinigheid laat sterven. Nooit van mijn leven meer. Ik heb Elegast uit mijn rijk verbannen vanwege een klein vergrijp. Hij zet nu dikwijls zijn leven op het spel voor de buit waarvan hij leeft. Ik denk dat hij vaak zorgen heeft, want hij heeft land noch leen. Zijn enige middel van bestaan (225) is stelen. Zo moet hij maar in zijn levensonderhoud voorzien. Ik heb hem het land afgenomen waarvan hij heer was. Zijn burcht en het omliggend land is hij kwijt. Daar heb ik nu veel spijt van. Dat was heel ondoordacht van mij, want hij had veel ridders en schildknapen in dienst. Die heb ik alles ontnomen, zowel hun land als bezittingen. Nu volgen ze hem uit armoede. Ik laat ze nergens met rust. Diegenen die hun onderdak gaven, liet ik hun burcht en land afpakken. Dus hij kan nergens terecht en moet zich schuilhouden in de wildernissen en in de wouden. Daar moet hij in zijn eentje voldoende stelen om ze allemaal in leven te houden.'

Maar zoveel is zeker, hij steelt niet van de armen die hard voor hun geld moeten werken. Wat een pelgrim of koopman bezit, laat hij hun beslist behouden. (250) Maar niemand anders laat hij ongemoeid. Als bisschoppen, kanunniken, abten, monniken, dekens en pastoors zijn weg kruisen en hij kan ze te pakken krijgen, dan neemt hij hun muil dieren en paarden van hen af. Hij stoot ze uit hun zadel zodat ze op de grond vallen en ontnemt hun dan met geweld alles wat ze bij zich hebben. Zilverwerk, kleding en kostbaar vaatwerk. Zo voorziet hij in zijn levensonderhoud. Als hij weet dat het rijke mensen zijn, ontnemt hij hun direct hun kostbaarheden, zowel zilver als goud. Hij gebruikt vele listen. Niemand kan hem gevangennemen, ook al heeft menig een zich ervoor ingespannen. Ik wilde dat ik deze nacht zijn kameraad kon zijn. Ach, Heer God, help mij!

Na deze woorden reed de koning verder. Hij hoorde (275) hoe er een ridder aan kwam rijden op een wijze dat hij onopgemerkt wilde blijven. Die droeg een pikzwarte wapenuitrusting. Zwart waren zijn helm en schild, dat om zijn hals hing. Zijn maliënkolder was prijzenswaardig. Zwart was zijn wapenrok daaroverheen. Ook het paard waarop hij zat, was zwart. Hij kwam via een ongebaand pad dwars door het woud gereden. Toen hij de koning naderde, sloeg die bevreesd een kruis. Hij dacht dat het de duivel was, omdat hij helemaal zwart was. Hij vroeg de machtige God om hulp en dacht bij zichzelf: 'Of me nu kwaad of goed overkomt, ik vlucht vannacht niet voor hem. Ik zal het gevaar te boven komen. Maar ik weet zeker dat het de duivel is en niemand anders. Als hij iets met God te maken had, zou hij niet zo zwart zijn. (300) Alles wat ik kan zien aan dat paard en die man, is zwart. Ik vrees dat mij onheil te wachten staat. Daarom bid ik God dat Hij ervoor zorgt dat deze man mij geen kwaad doet.'

Toen de zwarte ridder dichterbij kwam en de koning tegemoet zag komen, dacht hij bij zichzelf: 'Deze man is verwaald in dit woud. Ik kan wel aan hem merken dat hij de weg kwijt is. Zijn wapens zal hij moeten afstaan. Die zijn ongetwijfeld de beste die ik de afgelopen zeven jaar heb gezien. Zij schitteren fel door de kostbare edelstenen en het goud. Waarom is hij hier in dit woud? Het is zeker geen arme man als hij zulke wapens draagt en op zo'n paard rijdt, dat zo sterk en zo mooi is.'

Op het moment dat ze vlak bij elkaar waren, passeerden ze elkaar zonder elkaar te groeten. Ze bekeken elkaar scherp, maar zeiden niets. Toen degene die het zwarte paard bereed, (325) de koning was gepasseerd, stopte hij en vroeg zich af: 'Wie kan die ander zijn? Waarom rijdt hij verder en zegt hij niets? Hij groette mij niet, toen hij me tegenkwam, noch vroeg hij iets. Daarom vermoed ik dat hij kwaad in de zin heeft. Als ik er zeker van was dat hij mij

kwam bespieden of mij of mijn kameraden in moeilijkheden wilde brengen bij de koning, die ik vrees, dan zou hij er deze nacht niet zonder kleerscheuren afkomen. Waarop zou hij moeten jagen door bossen en kreupelhout, anders dan op mij? Bij God, Die mij heeft geschapen, hij ontkomt mij vannacht niet of ik zal me met hem meten. Ik wil hem spreken en weten wie hij is. Wie hij ook mag zijn, ik zal hem zijn paard en wapenrusting afnemen (350) en hem beschaamd laten terugkeren. Dat hij hier is gekomen, is dom van hem.'

Meteen liet hij zijn paard omkeren en reed achter de koning aan. Toen hij hem inhaalde, riep hij luid: 'Ridder, wacht! Waar rijdt u naartoe? Voordat u verder rijdt, wil ik weten wat u zoekt en waarop u uit bent. Al bent u nog zo dapper en zo zuinig met uw woorden, vertel het mij, daaraan doet u goed. Ik wil weten wie u bent en waar u op dit tijdstip naartoe gaat en hoe uw vader heet. Ik kan u daarvan niet vrijstellen.'

Daarop zei de koning: 'U vraagt mij zoveel dat ik niet weet hoe ik moet antwoorden. Ik heb liever dat wij een gevecht van man tegen man voeren dan dat ik u onder dwang antwoord geef. Ik ben er te oud voor om me door een man te laten dwingen tot het geven van antwoorden die ik niet wil geven, (375) tenzij ik er zelf voor kies. Of het nu goed of slecht voor mij afloopt, laten we vechten om deze twist tussen ons beiden te beslechten.'

Het schild van de koning was bedekt. Vanwege het wapen dat erop stond, wilde hij het niet open en bloot voeren. Hij wilde niet dat men zou weten dat hij de koning was.

Tweegevecht tussen Karel en Elegast (vs. 384-680)

Hierna keerden zij hun sterke en snelle paarden. Ze waren beiden goed bewapend. Hun lansen waren sterk. Zij stootten op elkaar op een open plek met zo'n wederzijdse strijd lust dat de paarden doorbogen op hun benen. Allebei grepen ze hun zwaard als ridders die graag willen vechten. Ze vochten zo lang dat men ondertussen een mijl zou kunnen afleggen. De zwarte ridder was sterk en snel en vocht zo fel dat de koning bang werd en dacht dat hij de duivel voor zich had. Hij sloeg de zwarte ridder zo hard op zijn schild, (400) dat hij dapper voor zich hield, dat het in tweeën brak alsof het een lindeblaadje was. De zwarte ridder sloeg de koning op zijn beurt. De zwaarden vlogen over en weer tegen de helmen en tegen de ijzeren ringen van de maliënkolders zodat er meerdere ringen braken. Al was hun maliënkolder nog zo goed, er drong bloed door. Het ging gewoon door de maliënen heen. De slagen klonken hard.

De spaanders vlogen van hun schilden, de helmen op hun hoofden deukten in en liepen kerven en scheuren op, zo scherp waren de klingen van hun zwaarden.

Toen dacht de koning bij zichzelf: 'Dit is een goede ridder, hij brengt me zozeer in moeilijkheden dat ik zal sterven als God mij niet helpt. Maar als ik mijn naam zeg, moet ik me de rest van mijn leven schamen. Nooit zou ik meer in eer en aanzien leven.' Daarna gaf hij de zwarte ridder, die zich voor hem bevond, zo'n harde klap dat hij hem bijna had geveld (425) en van zijn paard deed tuimelen. De strijd was nog niet voorbij want de zwarte ridder zette het hem betaald en bracht hem zo'n geweldige slag op zijn helm toe dat die indeukte en zijn eigen zwaard in twee stukken brak. Zo hard was die slag. Toen de zwarte ridder zag dat hij zijn zwaard had verloren, dacht hij bij zichzelf: 'Ach, waarom ben ik ooit geboren? Waar is het goed voor dat ik leef? Nog nooit heb ik geluk gehad en ik zal het ook nooit meer hebben. Waarmee zal ik mij verweren? Ik vind mijn leven geen cent meer waard, want ik heb nu geen wapens meer.'

Maar de koning vond het een schande om iemand neer te slaan die zich ongewapend voor hem bevond. Hij zag het zwaard op de grond liggen, in twee stukken gebroken, en dacht: 'Het is niet eervol om iemand te doden of te verwonden die zich niet kan verdedigen.'

Daarom stopten ze met vechten in het woud. (450) Ze vroegen zich allebei af wie de ander zou kunnen zijn. 'Bij God, Die mij heeft geschapen,' sprak koning Karel, 'indien u mij niet vertelt wat ik u vraag, ridder, dan is uw leven voorbij. Hoe heet u en wie bent u? Laten wij ophouden met dit gevecht. Als ik eervol verder kan rijden, zal ik u laten vertrekken zodra ik uw naam weet.' De zwarte ridder zei: 'Ik ben daartoe bereid als u mij vertelt waarom u hier vannacht moest zijn en waarvoor u op de loer ligt.'

Daarop zei Karel, die edele man: 'Beantwoord mijn vraag eerst. Daarna zeg ik u wat ik zoek en najaag. Ik kan niet overdag rijden. Het is niet zonder goede reden dat u me zo bewapend ziet. Ik zal u vertellen hoe dat komt, als u mij uw naam zegt.' (475) 'Daar kunt u zeker van zijn, heer, ik heet Elegast. Bij God,' zei de ridder daarop, 'het is mij slecht vergaan. Ik ben mijn land en bezittingen die ik vroeger had, kwijtgeraakt door rampspoed, zoals het velen overkomt. Als ik u het fijne ervan zou vertellen, zou het u te lang duren, maar ik heb weinig geluk gehad.'

Toen de koning dit hoorde, was hij nog blijer dan wanneer alles van hem zou zijn dat over de Rijn wordt vervoerd. Hij zei: 'Ridder, u hebt me uw naam gezegd, zeg mij alstublieft ook waarvan u leeft. Bij alles wat God liefheeft en vooral bij Hemzelf, van mij heeft u niets te vrezen. (500) Als u mij dit eerst vertelt, zal ik u alles vertellen wat u vraagt zonder geweld en zonder kwade bedoelingen.'

‘Geloof mij, heer,’ antwoordde Elegast, ‘ik wil het niet geheimhouden voor u. Om in mijn levensonderhoud te voorzien moet ik stelen. Maar zoveel is zeker, ik steel niet van arme mensen die hard voor hun geld moeten werken. Van de bezittingen van pelgrims en kooplieden blijf ik af, maar niemand anders laat ik ongemoeid. Vanaf het moment in mijn leven waarop ik mijn bezittingen was kwijtgeraakt en koning Karel mij van mijn land had verdreven, heb ik mij in leven gehouden in de wildernissen en in de wouden. Ik vertel het u, maar het is eigenlijk een schande. Dat waarvan mijn twaalf kameraden leven, steel ik van rijke mensen. De bezittingen van bisschoppen, kanunniken, abten, monniken, dekens en pastoors (525) steel ik op gewiekste wijze en hun knechten kunnen dat niet verhinderen. Als er wat te halen valt, heer, is geen kist zo stevig en geen slot zo sterk, of ik eigen me dat toe en verdeel het onder mijn kameraden’, zei Elegast. ‘Wat zal ik er nog meer over vertellen? Ik gebruik vele listen. Mijn kameraden verblijven in het woud en ik ben op jacht gegaan naar een buit, maar het heeft slecht uitgepakt want ik heb mijn zwaard verloren. Niets zou me liever zijn dan dat het weer heel zou zijn. Ik heb heel wat slagen gekregen, meer dan ik er ooit heb gekregen op één dag van één man. Zeg mij nu, ridder, hoe heet u en wie is uw vijand? Heeft hij zoveel macht dat u ’s nachts op pad moet? Bent u niet opgewassen tegen hen die het op u gemunt hebben terwijl u met wapens zo goed bent?’

(550) Toen dacht de koning bij zichzelf: ‘God heeft mijn gebed verhoord. Moge Hij me nu verder helpen. Dit is de man die ik verkoos boven ieder ander levend wezen om samen mee op te trekken deze nacht. God heeft hem op het juiste moment naar mij toe geleid. Nu moet ik liegen, noodgedwongen.’ ‘Bij de Heer, Die mij geschapen heeft,’ zei de koning, ‘heer Elegast van mij ontvangt u goede bescherming, trouwe vriendschap en duurzame vredelievendheid. Ik zal u over mijn levenswijze vertellen. Waarom zou ik die voor een vriend geheimhouden? Ik heb zo veel gestolen dat als ik met de helft betrapt was, men mij nog niet zou laten ontkomen voor mijn gewicht in rood goud. Maar ik deed het uit lijfsbehoud en nood breekt wet. Ridder, u zei me zojuist wie u bent. Nu zal ik u zeggen hoe ik heet, als u dat wilt en prettig vindt. Mijn naam is Adelbrecht en ik steel flink (575) in kerken en kloosters en in alle liefdadigheidsgestichten. Ik steel van monniken en pastoors, van rijken en armen. Niemand ontzie ik. Van hun geklaag trek ik me niks aan. Ik laat niemand met rust bij wie wat te halen valt. Ik neem iemand liever zijn bezittingen af dan dat ik hem de mijne geef. Zo kom ik aan de kost. Ik lig al vele dagen op de loer voor een schat waarvan ik weet waar die zich bevindt. Nog voor het aanbreken van de dag zou ik er zoveel van kunnen buitmaken als ik maar wilde en mijn paard kon dragen,

indien ik een helper had. Die schat is op oneerlijke wijze verkregen. Daarom zou God het ons niet kwalijk nemen als wij een deel ervan zouden nemen. Die schat ligt in een kasteel waarvan ik de omgeving goed ken. Al namen we er duizend pond van, het zou de eigenaar niet (600) in het minst deren. Maar die schat is moeilijk buit te maken. Nou, Elegast, wat vindt u daarvan? Zullen we vannacht onze krachten bundelen en voor die schat gaan? Wat we buit kunnen maken tot aan de dageraad, zal ik verdelen en u mag kiezen. Wie niet meedoet, moet gek zijn.'

Elegast vroeg: 'Waar is die schat? Beste vriend, vertel mij op welke plaats hij ligt. Misschien is het op een zodanige plaats dat ik meerijd. Ik wil dat weten voordat ik u op de voet volg.' Toen zei Karel, die edele man: 'Ik zal het u vertellen. De koning heeft zo'n grote schat dat het hem nauwelijks zou deren als we wat uit zijn schatkamer zouden stelen.'

Nadat de koning had gezegd dat hij bij zichzelf wilde gaan stelen, kon Elegast zich niet inhouden. Hij zei: 'Moge God dat verhinderen. Hij die wil (625) dat ik de koning schade berokken, verdient het niet te leven. Al heeft hij mij op verkeerde raadgevingen mijn land afgenomen en mij verdreven, ik zal altijd naar beste kunnen een trouwe vriend voor hem blijven. Vannacht breng ik hem geen schade toe, want hij is mijn rechtmatige leenheer. Als ik hem geen eer zou bewijzen, zou ik me voor God moeten schamen. Niemand kan mij daartoe overhalen.'

Toen de koning dit hoorde, realiseerde hij zich dat de roofridder Elegast hem goedgezind was en hem liefhad. Hij bedacht dat als hij behouden naar zijn kasteel zou terugkeren, hij Elegast zo veel goederen zou geven dat hij voortaan een eervol bestaan zou kunnen leiden, zonder te hoeven stelen en roven. 'Dit kan men gerust van mij aannemen.'

Dit overdacht hij en hierna vroeg hij Elegast of hij hem ergens naartoe wilde leiden waar ze die nacht met hun tweeën konden stelen. (650) Hij zou daarvoor graag zijn kracht en behendigheid inzetten als hij hem mee zou laten gaan. Elegast zei: 'Ja, graag. Ik weet niet of u het voor de grap zegt, maar bij Eggerik van Eggermonde, die met de zus van de koning getrouwd is, kunnen we stelen zonder een zonde te begaan. Het is jammer dat hij leeft. Hij heeft velen verraden en in grote moeilijkheden gebracht. Zelfs de koning, zijn leenheer, zou hij van zijn leven en eer beroven als hij de gelegenheid zou hebben. Dat heb ik vaak gehoord. Toch heeft hij van de koning zeer veel mooie bezittingen in leen, zowel een burcht als land. Ook al zou hij verder niets hebben, het zou hem weinig kunnen schaden als wij wat van zijn bezittingen zouden wegnemen. Naar hem zullen we toe gaan, als u dat wilt.'

De koning zweeg en dacht na. Gezien de situatie waarin hij zich bevond, kon hij het beste daar gaan stelen. (675) Ook al zou zijn zus hem betrappen, ze zou hem toch niet laten ophangen. Daarop kwamen ze overeen om daar met hun tweeën naartoe te gaan om Eggeriks kostbaarheden te stelen. De koning viel niet uit zijn rol van Adelbrecht.

Het dievenkoppel op pad (vs. 681-841)

Ze reden op een akker in iets meer dan matige draf. Daar zagen ze een ploeg staan. De koning steeg snel af. Elegast reed verder op de weg die hij had gekozen. De koning trok het ploegijzer, dat in de ploeg zat, eruit. Hij dacht bij zichzelf: 'Dit is geschikt om in te breken. Wie burchten wil binnendringen, moet zorgen dat hij het benodigde materiaal heeft.' Vlug steeg hij weer op en reed Elegast spoorlags achterna, die een eindje vooruit was. Luister aandachtig, dan hoort u iets wonderlijks.

Toen ze bij de burcht aankwamen, (700) die de mooiste en de beste was aan de Rijn, zei Elegast: 'We zijn er. Zeg me, Adelbrecht,' vervolgde hij, 'wat kunnen we volgens u het beste doen? Ik wil uw advies opvolgen. Het zou jammer zijn als het mis zou lopen en dat men dan zou zeggen: "Het kwam allemaal door deze man."'

De koning antwoordde hierop: 'Ik ben nooit in de hoofdburcht geweest, noch in de voorburcht, voor zover ik weet. Het zou slecht kunnen uitpakken als ik er nu naar binnen zou gaan. Het is beter als u dat doet.' Elegast zei: 'Dat is goed. Ik zal er gauw achter komen of u een behendige inbreker bent. Laten wij zo snel mogelijk een gat in de muur maken, waar we doorheen kunnen kruipen.'

Dat vonden ze allebei een goed idee. Ze bonden snel hun paarden vast en slopen geluidloos naar de muur. Elegast pakte zijn breekijzer (725) om er een gat mee in de muur te maken. Toen haalde de koning zijn ploegijzer tevoorschijn. Elegast begon te lachen en vroeg waar hij dat had laten maken. 'Als ik het huis van de meestersmid zou weten, zou ik er ook zo een laten maken. Ik heb nog nooit iemand zo'n ding zien gebruiken om een gat in een muur te maken.' De koning zei: 'Dat kan wel zijn. Drie dagen geleden reed ik langs de Rijn om op rooftocht te gaan. Daar moest ik mijn breekijzer achterlaten. Het viel op de weg. Omdat ik achtervolgd werd, durfde ik niet om te keren. Het zou een schande zijn als ik in de kraag gevat zou worden. Zo ben ik mijn breekijzer kwijtgeraakt en dit ding heb ik bij maanlicht van een ploeg afgehaald, die ik ergens zag staan.' Elegast zei: 'Het is goed genoeg, als het ons lukt om hiermee binnen te komen. Laat naderhand wel een ander maken.'

Ze stopten met praten en maakten een gat. (750) De handen van Elegast stonden beter naar dit werk dan die van koning Karel. Al was hij groot en sterk, hij had geen verstand van inbreken. Toen ze het gat in de muur groot genoeg hadden gemaakt en naar binnen zouden gaan, zei Elegast: 'U pakt hier buiten aan wat ik u aanreik.' Hij wilde niet dat de koning naar binnen ging, zozeer vreesde hij dat het mis zou gaan. Een onhandige dief was niet van nut. Toch wilde hij de buit met hem delen. De koning bleef buiten en Elegast ging naar binnen.

De toverkunst van Elegast, die hij gebruikte bij menige gelegenheid, was niet gering. Hij haalde een kruid uit een zakje en deed dat in zijn mond. Hierdoor verstond hij alles wat hanen kraaien en honden blaffen. Op dat ogenblik hoorde hij (775) van een haan en van een hond dat de koning buiten de muur stond. Die zeiden dat in hun diertaal. Elegast zei: 'Hoe is dit mogelijk? Zou de koning hier in de buurt zijn? Ik vrees dat mij onheil boven het hoofd hangt. Volgens mij ben ik verraden of een boze geest misleidt mij.'

Hij ging terug naar de plaats waar hij de koning had verlaten, en vertelde wat hij had gehoord. Als hij zich niet vergiste, had hij zowel een haan als een hond in hun diertaal horen zeggen dat de koning in de buurt was, maar hij wist niet hoe dichtbij. Toen zei Karel, die edele man: 'Wie heeft u dat dan verteld? Wat zou de koning hier doen? Als u gelooft wat een kip kakelt of een hond blaft, dan is uw geloof niet sterk. Ik vind dat u mij verzinsels vertelt. Waarom valt u mij hiermee lastig? Uw geloof is niet sterk.'

(800) 'Luister dan zelf', zei Elegast. Hij stak de koning het kruid in zijn mond, terwijl hij voor hem stond, en zei: 'Nu zult u horen wat ik zojuist heb gehoord.' Opnieuw kraaide de haan en zei hetzelfde als wat hij eerder had gezegd, dat de koning in de buurt was. Elegast zei: 'Luister, kameraad, naar wat de haan kraait. Ik mag hangen als de koning hier niet in de buurt is.' Toen zei Karel: 'Foei, kameraad, bent u bang? Ik dacht dat u dapperder was. Doe uw werk of laten we gaan.' 'Al zouden we allebei gevangengenomen worden,' zei Elegast, 'ik zal aan de slag gaan. U zult zien wat u erbij zult winnen. Voor het geval dat men ons wil pakken, dan zal ik net zo goed als u ontkomen.'

Elegast vroeg zijn kruid terug. De koning zocht overal in zijn mond, maar hij had het niet meer. (825) Hij kon het niet vinden. De koning zei: 'Wat is er gebeurd? Ik denk dat ik het kruid kwijt ben, dat ik zojuist nog tussen mijn tanden geklemd hield. Nou, dat vind ik echt vervelend.'

Daarop lachte Elegast nogmaals en vroeg: 'Bent u werkelijk een dief? Hoe komt het dat men u niet betrapt telkens wanneer u gaat stelen? Dat u nog leeft en niet allang dood bent, is een groot wonder.'

Kameraad, ik heb mijn kruid teruggepakt. U hebt van stelen geen enkel verstand', zei hij onomwonden. De koning dacht bij zichzelf: 'Dat is waar.' Verder deed hij er het zwijgen toe.

Inbraak in Eggeriks slaapkamer (vs. 842-1022)

Elegast bad God dringend dat Hij hem zou beschermen. Hij was enigszins bezorgd. Gelukkig kende hij toverkunsten waarmee hij iedereen in het kasteel in slaap liet vallen en alle sloten opende, (850) of die nou met kleine of grote sleutels waren afgesloten. Zonder dat iemand het hoorde of zag, ging hij naar de schatkamer. Hij pakte zoveel als hij maar wilde en bracht dat naar buiten.

Toen wilde Karel ervandoor gaan, maar Elegast zei dat hij moest wachten. Hij wilde nog een zadel gaan halen dat zich in de kamer bevond waar Eggerik en zijn vrouw sliepen. Het was het mooiste zadel dat ooit iemand gezien heeft. Er is niemand die de pracht van dit zadel zou kunnen beschrijven. Alleen al de borstriem kan men niet genoeg prijzen. Daaraan hingen honderd grote bellen, allemaal van rood goud, die klingelden als Eggerik ging rijden.

'Kameraad, wees zo goed om te wachten. Ik zal van hem het zadel stelen, al zou ik ervoor opgehangen worden.' Dit vond de koning niet prettig. Hij had liever niet het zadel als buit dan dat Elegast weer naar binnen ging.

(875) Toen Elegast bij het zadel kwam, waar ik het zojuist over had, en hij het wilde meenemen, klonken de bellen die eraan hingen, zo luid, dat Eggerik wakker schrok en vroeg: 'Wie zit er aan mijn zadel?' Hij had zijn zwaard getrokken als zijn vrouw dat niet had voorkomen. Ze sloeg een kruis over hem en vroeg waarom hij zo onrustig was, of boze geesten hem wilden misleiden. Ze ontnam hem het zwaard met de schede en zei: 'Er kan absoluut niet iemand binnengekomen zijn. Iets anders zit u dwars.' Ze drong er bij hem op aan dat hij haar vertelde wat er in zijn hoofd omging, waardoor hij al drie nachten niet kon slapen en al drie dagen niet kon eten, zoals ze had gemerkt. Hierover begon ze hem vragen te stellen. Vrouwen kennen veel listen, (900) of ze jong zijn of oud. Zij drong zo lang bij hem aan dat hij haar begon te vertellen dat hij de dood van haar broer had gezworen en dat degenen die daartoe waren uitgekozen, binnenkort bij elkaar zouden komen. Hij noemde haar de namen van degenen die de koning naar het leven stonden.

Elegast hoorde dit allemaal en prentte het in zijn geheugen. Hij nam zich voor om de misdaad van dit moordplan bekend te maken. Toen de vrouw van het moordplan hoorde, reageerde ze hierop en zei: 'Ik zou veel liever hebben dat men u zou ophangen dan dat ik

dit zou laten gebeuren.' Onmiddellijk sloeg Eggerik zijn vrouw op haar neus en mond, zodat het bloed direct uit haar neus en mond gutste. Ze ging overeind zitten en stak haar hoofd over de rand van het bed. Elegast ging naar voren (925) en kroop er zachtjes naartoe. In zijn rechterhandschoen ving hij het bloed van de vrouw op, omdat hij de handschoen met het bloed wilde laten zien aan degene die de koning deze handschoen zou tonen als bewijs van het moordplan, zodat die daarvoor op zijn hoede zou zijn. Daarna sprak Elegast een toverformule uit waarmee hij Eggerik en zijn vrouw in slaap liet vallen. Hij sprak de woorden nauwkeurig uit, zodat ze in een zeer diepe slaap vielen.

Toen stal Elegast het zadel en het zwaard van Eggerik, waar deze erg aan gehecht was, en begaf hij zich naar buiten, naar zijn paard en naar de koning. Die was erg ontstemd. Nog niet voor alle buit die Elegast meebracht, zou hij er zo lang gewacht hebben, als het aan hem had gelegen, zozeer had hij de smoor in. Hij vroeg waar hij zo lang was gebleven.

Elegast zei: 'Ik kon er niets aan doen. Bij alles dat God heeft geschapen, als mijn hart nu nog niet breekt (950) van het verdriet waar het vervuld van is, dan zal het nooit meer breken, noch door verdriet noch door pijn. Dat weet ik absoluut zeker, zoveel verdriet heb ik. Kameraad,' zei hij, 'dit is het zadel waar ik het zo-even over had. Het is het beste en het mooiste zadel onder Gods hemel. Hou het vast. Ik zal teruggaan om Eggerik zijn hoofd af te hakken of hem dood te steken met een mes terwijl hij naast zijn vrouw ligt. Voor geen geld ter wereld zou ik dat nalaten. Ik ben zo terug.'

Toen drong de koning er met klem bij hem op aan, dat hij hem zei waardoor hij zozeer van streek was. 'Bent u dan niet ongedeerd en hebt u niet duizend pond en het zadel dat u wilde hebben?' 'Ach heer, het is iets heel anders dat mijn hart breekt en mijn gemoed verscheurt. (975) Ik zal mijn leenheer kwijtraken. Ik had er tot nu toe vertrouwen in om mijn leengoed terug te krijgen en mijn armoede te overwinnen. Ik had daar ook goede hoop op. Maar nu ben ik alles kwijt. Mijn leenheer zal morgenvroeg sterven en ik kan u vertellen hoe. Eggerik heeft zijn dood gezworen.'

Op dat moment besefte Karel maar al te goed dat God hem had bevolen te gaan stelen om zijn dood te voorkomen. Daarvoor bedankte hij ootmoedig God in de hemel. Toen antwoordde de koning vlug: 'Hoe denkt u te ontsnappen als u hem met een mes zou doodsteken terwijl hij naast zijn vrouw ligt? Het hele kasteel zou in rep en roer komen. Als u niet alle geluk van de wereld hebt, zult u het snel met de dood moeten bekopen. Zou u zich in dit hachelijke avontuur storten? Als de koning sterft, dan is hij dood. Wat valt daar nog meer over te zeggen? (1000) U zou snel over uw verdriet heen

zijn.’ Dit zei hij als list om Elegast op de proef te stellen. Bovendien speelde nog iets anders mee. Hij wilde er graag weg. Het lange wachten was hij beu.

Elegast antwoordde onmiddellijk: ‘Bij alles wat God heeft geschapen, als u mijn kameraad niet zou zijn, dan zou het niet ongewroken blijven dat u zo laatdunkend hebt gesproken over de koning, mijn leenheer, die alle eer verdient. Bij de Heer, Die mij heeft geschapen, ik zal mijn plan uitvoeren en mijn woede koelen op hen die de dood van de koning hebben gezworen, voordat ik van dit kasteel wegga, of het nu goed of slecht met me afloopt.’

De koning dacht: ‘Dit is mijn vriend, al heb ik dat niet verdiend. Ik zal het goedmaken als ik blijf leven. Hij zal al zijn ellende te boven komen.’

Valstrik voor Eggerik (vs. 1023-1273)

‘Kameraad, ik zal u iets beters aan de hand doen om (1025) Eggerik van Eggermonde in de val te laten lopen. Rij morgenvroeg naar de koning in hoogsteigen persoon. Vertel hem gedetailleerd over de misdaad van het moordplan. Als hij uw verhaal hoort, zult u volledig met hem verzoend worden. Uw beloning zal niet gering zijn. U mag weer te allen tijde naast hem rijden, alsof u zijn broer bent, zolang als God u zal laten leven.’ Elegast zei: ‘Wat er ook met mij gebeurt, ik zal niet naar de koning gaan. Hij is erg kwaad op me omdat ik voorheen van zijn schat zo’n deel heb gestolen dat twee paarden het nauwelijks konden dragen. Ik kom hem niet onder ogen, ’s nachts niet en overdag niet. Daar komt niets dan narigheid van.’

‘Zal ik u zeggen wat u moet doen?’, vroeg Karel, die edele man. ‘Rij terug naar uw schuilplaats, waar u uw kameraden hebt achtergelaten. (1050) Luister nu naar wat ik u ga vertellen. Hou onze buit bij u tot morgen. Dan verdelen we hem op ons gemak. Ik zal de koning, waar ik hem weet te vinden, op de hoogte stellen van het moordplan. Als hij vermoord zou worden, zou ik dat heel erg vinden.’ Met deze woorden namen ze afscheid van elkaar.

Elegast reed naar zijn schuilplaats, waar hij zijn kameraden had achtergelaten, en Karel, die edele man, reed naar zijn kasteel in Ingelheim. Hij was bedroefd omdat diegene hem wilde verraden die hem volgens het recht bij zou moeten staan. De poort stond nog open en zijn mensen sliepen allemaal. Hij bond zijn paard vast in de stal en ging naar zijn slaapkamer zonder dat iemand het hoorde of zag. Hij had nog niet zijn wapenrusting afgelegd of de wachter stond op een tin en kondigde met hoorngeschal de nieuwe dag aan, die hij mooi zag aanbreken. (1075) Iedereen werd wakker die God in slaap

gebracht had, toen de koning uit stelen ging. Dat was voor hem een duidelijk teken van Gods bescherming.

Koning Karel ontbood zijn vertrouwde kamerdienaar om zijn geheime raad bijeen te roepen. Hij zei de raadsleden hoe de zaken ervoor stonden: dat hij heel zeker wist dat Eggerik van Eggermonde zijn dood had gezworen en dat die dadelijk zou komen met de hele legermacht van zijn leenstaat om hem van het leven te beroven. Verder vroeg hij hun hem raad te geven zodat hij zijn eer zou behouden als hun rechtmatige leenheer.

Toen zei de hertog van Beieren: 'Laat ze maar komen, hier zijn we. Het zal menigeen het leven kosten. Ik zal u een goede raad geven. Er zijn hier veel sterke Fransen uit Frankrijk en Blois en veel ridders en schildknepen (1100) die met u zijn meegerisd. Zij moeten zich allemaal bewapenen en zich opstellen in de ridderzaal en uzelf, koning, moet gewapend staan in het midden. Wanneer iemand u wil aanvallen of doodsteken, zullen wij het hem zozeer betaald zetten dat het bloed langs zijn sporen zal stromen, met name Eggerik.'

Deze raad leek de koning goed. Allen die daartoe geschikt waren en wapens mochten dragen, wapenden zich snel, of ze nu groot of klein waren. Ze vreesden veel tegenstand. Eggerik had veel macht en alle sterke mannen uit de hele Rijnstreek wilden zijn medestander zijn. Bij de poort zette men zestig man, die gewapend waren en een maliënkolder droegen. Toen Eggeriks mannen in groepen aankwamen bij het kasteel van de koning, deed men de poort wijd open en liet hen allemaal naar binnen gaan. (1125) Op het moment dat ze in de voorburcht waren, trok men hun kleren uit en vond op hun lichaam blinkende maliënkolders en scherpe messen. Hun moordplan was duidelijk. Telkens als ze kwamen, nam men hen gevangen en voerde hen naar binnen, totdat allen gevangen waren genomen die men ervan kon beschuldigen dat ze de koning wilden vermoorden.

Ten slotte kwam Eggerik aangereden, samen met de laatste groep. Van hem ging het hele moordplan uit. Toen ze afgestegen waren en de hoofdburcht in wilden gaan, deed men de poorten tegelijkertijd dicht. Men nam hem gevangen, net als de anderen. Op zijn lichaam trof men meer wapens aan dan bij ieder ander die er was. Hij werd het kasteel ingeleid voor de koning, zijn leenheer. Dat was zeer beschamend voor hem. De koning wierp hem veel voor de voeten, maar hij wilde er niets van horen. Hij ontkende het moordplan (1150) en zei: 'Koning, wees verstandiger. Als u mij ten onrechte te schande maakt, verliest u menige vriend. U bent ook niet zo dapper, noch een van uw vazallen, dat u tegenover mij staande durft te houden dat ik u heb verraden. Als er ook maar iemand zou zijn die dat zou durven, dan zou ik het hem laten ontkennen met mijn zwaard of met de punt

van mijn lans. Diegene die durft, moet maar opkomen!’

Toen de koning dit hoorde, was hij innig blij en stuurde snel meerdere boden om Elegast te halen. Die was in het woud en de koning bood hem zijn bescherming aan en vergaf hem alles wat hij misdaan had. Als hij de strijd tegen Eggerik zou aanbinden, zou hij hem rijkelijk belonen. De boden treuzelden niet en deden wat de koning hun beval. Ze reden net zo lang totdat ze Elegast gevonden hadden. (1175) Alles wat de koning hun had bevolen, vertelden ze hem. Toen hij deze boodschap hoorde, was hij erg verheugd. Hij bedacht zich geen moment. Het zadel dat hij van Eggerik gestolen had, liet hij liggen. Nu de koning hem zijn bescherming bood, verklaarde hij plechtig dat hij Eggeriks schanddaad bekend zou maken. Hij zwoer bij zijn christelijk geloof dat als God hem één wens zou toestaan, hij niets anders zou wensen dan dat hij de strijd mocht aangaan om voor zijn rechtmatige leenheer diens eer te behouden. Haastig vertrokken ze.

De voortreffelijke ridder Elegast kwam de ridderzaal binnen. Luister nu naar zijn woorden. Hij zei: ‘Moge God de koning en deze hofhouding, die ik hier aantref, beschermen, maar Eggerik groet ik niet. Onze Heer, Die Zich heeft laten kruisigen omwille van ons en Die almachtig is, (1200) moge Hij en de lieve maagd Maria mij vandaag laten beleven dat Eggerik van Eggermonde wordt opgehangen. Mocht God een zonde begaan, dan begaat Hij die door Eggerik van Eggermonde de galg te laten ontgaan, want hij heeft de dood van mijn leenheer gezworen, uit vrije wil en zonder noodzaak.’

Toen Elegast was uitgesproken, had Eggerik zijn woorden graag gewroken, maar hij was daartoe niet in staat want velen keerden zich van hem af. De koning antwoordde hierop: ‘Wees welkom in mijn paleis. Nu maan ik u bij al diegenen die zich met hun zonden tot God wenden, dat u de misdaad van het moordplan van Eggerik, die u hier ziet, in detail uiteenzet. Laat u door niemand weerhouden de waarheid en niets dan de waarheid te spreken hoe die wonderlijke geschiedenis zich heeft afgespeeld want daarvan kan ik u niet ontslaan.’

Elegast zei: ‘Graag, heer. (1225) Ik ben er absoluut zeker van dat Eggerik uw dood heeft gezworen. Ik heb hem dat horen zeggen in zijn slaapkamer. Ook gaf hij zijn vrouw een klap omdat zij ertegen op durfde te komen. Het bloed stroomde meteen uit haar neus en haar mond. Ze ging rechtop zitten en stak haar hoofd over de rand van het bed. Ik was daarbij en nam het waar. Zachtjes kroop ik ernaartoe. In mijn rechterhandschoen ving ik het bloed van de vrouw op.’ Toen toonde hij die aan de koning en aan al diegenen die de handschoen wilden zien. ‘Als Eggerik dit zou durven ontkennen, dan zou ik hem de misdaad van het moordplan vóór zonsondergang doen bekennen

in een tweegevecht, tenzij overmacht het zou verhinderen.'

Eggerik antwoordde hierop: 'Deze schande zal me nooit van mijn leven overkomen, noch het onheil dat ik tegen een verbannen dief mijn leven op het spel zou moeten zetten. (1250) Het is hem ook niet toegestaan om een tweegevecht met mij aan te gaan.' Elegast antwoordde: 'Hoezo? Ben ik dan geen hertog net als u? Al was ik een tijd verbannen en al heeft de koning me mijn bezittingen afgenomen omdat hij kwaad op me was, ik heb nooit een moord gepleegd. En al heb ik hier en daar rijke mensen wat van hun bezittingen afgenomen, ik werd daartoe gedwongen door armoede. Maar omdat u een moordenaar bent, mag u geen man ter wereld een tweegevecht weigeren die deze beschuldiging tegenover u staande houdt.'

De koning zei hierna: 'Op mijn woord van eer, u spreekt de waarheid. Zou ik hem zijn verdiende loon geven, dan zou ik hem door een beulsknecht naar het schavot laten slepen en hem laten ophangen.' Toen begon het er voor Eggerik slecht uit te zien. In de gegeven omstandigheden dacht hij bij zichzelf: 'Liever een tweegevecht dan mijn hals in tweeën.'

Het tweegevecht als godsoordeel (vs. 1274-1407)

In het hele paleis was er niemand (1275) die iets tot zijn verdediging durfde te zeggen. Daarom werd het tweegevecht even voor drie uur vastgesteld. De koning beval zijn kamprechters om gewapend aanwezig te zijn. Hij wilde het tweegevecht niet missen. Het strijdperk liet hij in orde brengen en hij bad God dat Hij het tweegevecht naar rechtvaardigheid en recht zou beslissen. De koning sprak Elegast moed in en zei dat hij hem, als alles goed zou gaan en hij het er levend af zou brengen, zijn zus tot vrouw zou geven. Zij was nu de vrouw van Eggerik, die zijn dood had gezworen. Vlak voor vespertijd bakende men met koorden het strijdperk af, waar veel gewapende mannen waren opgesteld.

Elegast trad als eerste het strijdperk binnen, omdat hij de uitdager was. Hij steeg af en knielde in gebed, zeggende: 'God, vanwege Uw barmhartigheid smee ik U nu om genade (1300) voor alle misdaden die ik ooit heb begaan. Ik erken mijn schuld volledig. Ootmoedige God, hoewel U het zou kunnen doen, straf mij vandaag niet voor mijn zonden. Bij Uw vijf heilige wonden, die U ontvangen hebt ter wille van onze zonden, sta mij vandaag bij zodat ik niet sterf of in het zand bijt in het tweegevecht. Indien ik niet voor mijn zonden moet boeten, hoop ik hier levend vandaan te komen. Volmaakte God, door Uw goedheid bid ik U dat U mij verblijdt. En Maria, lieve vrouw, ik

zal u dienen als een trouwe dienaar. Voortaan zal ik nooit meer als struikrover op jacht gaan in de wildernissen en in de wouden, als ik het hier overleef.' Toen hij zijn gebed beëindigd had, maakte hij zoals het hoort met zijn rechterhand een kruisteken voor zichzelf, een kruisteken voor zijn wapenrusting (1325) en een kruisteken voor zijn paard, dat voor hem stond, en bad God bij Zijn genade dat het paard hem eervol zou dragen en uit de strijd terug zou laten keren. Meteen nadat hij deze woorden had gezegd, steeg hij in het zadel en hing zijn schild aan zijn linkerkant. Zijn lans nam hij in zijn rechterhand.

Nu gaat een hevige strijd beginnen. Eggerik trad vol strijdlust en goed bewapend in het strijdperk. Hij was zeer moordlustig, maakte geen kruisteken en bad ook niet tot God. Hij gaf zijn paard krachtig de sporen en reed in op Elegast en Elegast op hem. Elegast stak Eggerik met zo'n kracht door het leer van zijn kolder dat die van zijn paard tuimelde en op de grond viel. Eggerik greep naar zijn zwaard, dat hij uit de schede trok, en zei: 'Elegast, nu zal ik niet alleen u, maar ook uw paard doden, (1350) tenzij u onmiddellijk afstijgt van uw paard. Dan kan uw paard in leven blijven. Het is zo sterk en zo groot, dat het jammer zou zijn als ik het doodslieg. Velen zouden dat betreuren. Indien u het er levend afbrengt, behoudt u uw paard.'

Elegast zei meteen: 'Als u nu niet te voet was, zou ik dit tweegevecht snel beëindigen. Ik wil u niet doden als u staat, ik wil eer aan u behalen, al zou het daardoor slechter voor mij aflopen. Ga nu weer op uw paard zitten en laten we vechten zoals ridders dat behoren te doen. Ik heb liever dat men mij prijst, dan dat ik u op een onridderlijke wijze zou doden, ook al zou ik in de strijd blijven.'

De koning betreurde het dat Elegast zo lang talmde. Eggerik aarzelde niet en greep onmiddellijk zijn paard. Hij wachtte niet langer en sprong in het zadel. (1375) Toen barstte er een gevecht los dat tot lang na vespertijd duurde. Niemand van de aanwezigen had ooit zo'n fel gevecht gezien, dat die twee hadden. Dat is niet gelogen.

Toen zei de koning van het Frankische Rijk: 'God, zo waarlijk als U hier almachtig bent, zo moge U naar rechtvaardigheid en recht een einde maken aan dit lange gevecht.' Elegast bezat een zwaard. Dat was zijn gewicht in gemalen rood goud waard voor iedere man in levensgevaar. De koning had het hem gegeven. Elegast hief het op en gaf met de hulp van God de Heer, dus het is allemaal tot Zijn eer, en dankzij het gebed dat de koning voor Elegast had gedaan, zo'n krachtige slag dat hij het grootste deel van het hoofd van Eggerik afsloeg, (1400) zodat hij dood uit het zadel viel. De koning zag dit en zei: 'Ware God in de hemel, terecht moet ik U, Die mij zoveel eer bewijst, loven. Diegenen die U dienen, zijn wijs. U kunt iedereen bijstaan die U om genade vraagt.'

Epiloog (vs. 1408-1419)

Nu zal ik een eind maken aan dit verhaal. Men sleepte Eggerik naar de galg en hing hem op, alsook alle samenzweerders. Noch losgeld noch een smeekbede hielp. Elegast werd in zijn eer hersteld. Daarvoor dankte hij God onze Heer. De koning gaf hem Eggeriks vrouw. Ze bleven hun hele leven bij elkaar. Zo moge God al onze moeilijkheden vóór onze dood tot een goed einde brengen. Dat vergunne ons de hemelse Vader. Laten we nu allemaal zeggen: 'Amen.'

Toelichting

Zie desgewenst voor een toelichting: Castermans (2023a). Daarin staat de bovenstaande hertaling op p. 99-115. Verschillende stilistische verbeteringen zijn hierboven aangebracht.

2. BEATRIJS

Beatrijs

Met gedichten schrijven verdien ik maar weinig. De mensen raden me aan om ermee te stoppen en mijn geest niet af te pijnigen. Maar om de goedheid te laten zien van de vrouw die moeder werd maar toch maagd bleef, ben ik begonnen aan een prachtig verhaal over een wonder. God heeft dat ongetwijfeld laten gebeuren ter ere van Maria, die Hem de borst heeft gegeven. Ik ga vertellen over een non. Met Gods hulp zal ik het verhaal goed weergeven, precies zoals broeder Gijsbrecht van de orde der wilhelmieten het mij naar waarheid heeft verteld. Hij is een man van hoge leeftijd en heeft het in een van zijn boeken aangetroffen.

De non over wie ik het zojuist had, was hoofs en had verfijnde manieren. Vandaag de dag is er niemand die haar evenaart qua gedrag en uiterlijk. (25) Het zou niet gepast zijn als ik haar lichaam, in het bijzonder haar schoonheid, zou prijzen. Ik zal jullie vertellen welke taak zij gedurende lange tijd vervulde in het klooster waar zij woonde. Zij was kosteres. Ik verzeker jullie dat ze nooit lui of traag was. Haar werk deed ze snel en ijverig. Ze luidde de klokken van de kerk, zorgde voor het licht en de kerkelijke gewaden en wekte alle kloosterlingen.

Deze jonge vrouw kende de liefde, die bij iedereen wonderlijke dingen teweegbrengt. Soms leidt ze tot schande, kwelling, verdriet of haat, soms tot vreugde of geluk. Zelfs een verstandig mens kan ze het hoofd zo op hol brengen, dat hij dwaze dingen doet, of hij nou wil of niet. Sommige mensen zijn zo in de ban van de liefde dat ze niet weten of ze beter kunnen spreken of zwijgen om hun beloning te verkrijgen. De liefde richt velen te gronde (50). Zij kunnen pas weer overeind krabbelen als de liefde het toestaat. De liefde maakt gierige mensen vrijgevig. Ook zijn er mensen die zo trouw zijn dat ze alles wat de liefde hun schenkt – geluk, vreugde en verdriet – , met de ander willen delen. Dat noem ik oprechte liefde.

Ik kan jullie onmogelijk zeggen hoeveel geluk en verdriet uit de bron der liefde stromen. Daarom mogen we het de non niet kwalijk nemen dat zij zich niet kon onttrekken aan de liefde, die haar in haar greep hield. Want de duivel wil de mens altijd, dag en nacht, tot het kwade verleiden. Daar houdt hij nooit mee op. Zoals hij dat zo goed kan, verleidde hij met gemene streken de non tot vleselijke zonde, zozeer dat ze dacht dat ze zou sterven. Ze bad tot God en smeekte